

**Svenska
Röda Korsets
årsbok i
internationell
humanitär rätt
2023**

Svenska Röda Korset

Utgiven av Svenska Röda Korset
Redaktörer: Oskar Jönsson, Kristina Lindvall, Johan Wadsten
Layout: Helene Heed, Heed & Heed AB
Omslagsbild: Antonia Sehlstedt/Försvarsmakten
Upplaga: 150 ex
Tryck: Billes Tryckeri AB
ISSN 2003-1076

Artiklar i denna årsbok som författas av andra än Svenska Röda Korset återger författarnas åsikter och inte nödvändigtvis Svenska Röda Korssets.

Foto: M. Schenker/ICRC

4

Innehållsförteckning

Introduktion

Den internationella humanitära rätten
2023 – utmaningar och angreppssätt 4
*Anders Pedersen, tillförordnad
generalsekreterare samt chef internationell
verksamhet, Svenska Röda Korset*

Svensk praxis 2023

Sammanställning av svensk praxis 2023..... 9
Särskilt om svenska domar 15
Sammanställning av svenska domar 26

Artiklar

Intervju med Lise Tamm om arbetet
med att lagföra krigsbrott 29
*Oskar Jönsson, verksamhetsutvecklare
folkrätt, Svenska Röda Korset*

Folkrättsföreträdare i Försvarsmakten,
vad är det och vad gör en sådan? 36
*Peder Wigdell, förvaltare,
folkrättsföreträdare Ledningsregementet,
Försvarsmakten*

Tankar kring rättsområdena
humanitär rätt och människorätt 41
*Olof Beckman, universitetslektor,
Lunds universitet*

Lästips 49

Engagera dig 51

Foto: Carl Johan Eriksson

15

Foto: Ivo Thüringer/Försvarsmakten

36

Foto: Christoph von Teggelenburg/ICRC

41

Foto: Antonia Sehlstedt/Försvarsmakten

44

Den internationella humanitära rätten 2023 – utmaningar och angreppssätt

Anders Pedersen,

*tillförordnad generalsekreterare samt chef internationell verksamhet,
Svenska Röda Korset*

Detta är den sjunde årsboken om den internationella humanitära rätten som Svenska Röda Korset publicerar. Vi är stolta över att både kunna behandla aktuella teman och sprida information om Sveriges arbete med den humanitära rätten. I den första årsboken skrev vi bland annat om Sveriges arbete i FN:s säkerhetsråd. Under åren som gått har vi informerat om hur Myndigheten för samhällsskydd och beredskap arbetar med den humanitära rätten, vi har lyft artificiell intelligens och autonoma vapensystem och skyddet för sjukvården. Tyvärr kan vi konstatera att årsboken 2023 blir den andra i ordningen som inleds med en hänvisning till den väpnade konflikten i Ukraina. Sedan förra året har situationen för de

människor som drabbas av konflikten inte förbättrats.

Som nationell rödakorsförening delar Svenska Röda Korset tillsammans med den svenska staten ett ansvar för att sprida kunskap om den humanitära rätten och arbeta för att den respekteras. Vi har under året fortsatt att arbeta för detta. Våra folkrättsrådgivare har hållit fler föreläsningar på högskolor och universitet och antalet personer som går våra webbkurser om den humanitära rätten har fortsatt öka. Den humanitära rätten har också fått ett större utrymme i debatten. Sannolikt har intresset för att få veta mer om den humanitära rätten ökat parallellt med den ökade osäkerheten i vår omvärld. Det är angeläget att vi alla har

Foto: William Schomburg/CRC

en grundläggande förståelse för krigets lagar. För att regler ska följas, och överträdelser lagföras, behöver fler känna till vad som gäller. Årsboken är en viktig del av vårt arbete för detta.

Årets publikation syftar till att be-

lysa några delar av det arbete som görs av olika aktörer i Sverige för att stärka respekten för den internationella humanitära rätten. Du kan läsa om vad det är som gjort svenska krigsbrottsutredare till några av de mest effektiva

i Europa och hur Försvarsmakten arbetar med folkrättsföreträdare för att inkludera den humanitära rätten i sin övningsverksamhet. En av årets gästskribenter reder också ut några aspekter av skillnaden mellan den humanitära rätten och de mänskliga rättigheterna. Kan man i genomförandet av det ena rättsområdet lära från det andra? Som vanligt hittar du även information om svensk praxis under året, både i form av uttalanden och svenska domar.

På många platser i världen har de humanitära behoven fortsatt att växa under 2023. Den väpnade konflikten i Ukraina är fortfarande ett faktum och den sedan länge svåra humanitära situationen i Gaza har dramatiskt försämrats till följd av konflikten mellan Israel och Hamas. Inbördeskriget i Sudan och den väpnade konflikten i Yemen innebär fortsatt svåra humanitära konsekvenser. Listan kan tyvärr göras lång och rapporterna om misstänkta krigsförbrytelser och brott mot de mänskliga rättigheterna blir fler. Anfall som resulterar i att civila dödas, inbegripet journalister, humanitära hjälparbetare och vårdpersonal, fortsätter. Civila utsätts för godtyckliga frihetsberövanden och antalet människor som saknas i samband med konflikter är fortsatt högt.

Jag vill därför även i detta sammanhang betona att det är av yttersta vikt att parterna i konflikter respek-

terar och följer krigets lagar. Bland många andra regler åligger det parterna att tillse att humanitär hjälppersonal respekteras och skyddas och att de får snabb och fri passage till behövande civila. Parterna måste garantera sådan personal den rörelsefrihet som situationen kräver för att de ska kunna utföra sina uppgifter. Trots detta har vi sedan oktober 2023 vid flera tillfällen nåtts av information om att hjälparbetare och volontärer utsatts för dödligt våld. Tusentals civila, varav många av dem barn, uppges ha fallit offer för striderna. Civila får aldrig utgöra måltavlor. Principerna om distinktion, proportionalitet och försiktighet är särskilt viktiga när strider utspelar sig i stadsmiljöer.

Under det gångna året har fler människor ifrågasatt varför Svenska Röda Korset inte gör mer. Varför vi till exempel inte tar ställning för eller mot en part i en pågående väpnad konflikt. Det faktum att den ställs och att människor visar engagemang stärker mig. Det är sådant engagemang som utgör grunden för vår organisation och som driver den framåt. Med andra ord är frågan viktig, därför vill jag göra mitt bästa för att besvara den. Rödakors- och rödahalvmånerörelsen styrs av sju grundprinciper – humanitet, opartiskhet, neutralitet, självständighet, frivillighet, enhet och universalitet. Utgångspunkten för vårt arbete är humanitet. Allt som rörelsen gör syftar

till att förhindra och lindra mänskligt lidande var det än uppstår och vem det än drabbar. Opartiskheten innebär att vi hjälper alla utifrån humanitära behov, oavsett exempelvis nationalitet, etnicitet, religion, samhällsställning eller politiska åsikter. Därtill är rödakors- och rödahalvmånerörelsen alltid neutral i förhållande till parterna i en väpnad konflikt. Principen om neutralitet är fundamental för att bevara förtroendet för vår verksamhet. Om vi bidrar till att skada förtroendet bidrar vi även till att äventyra säkerheten för våra hjälparbetare. I förlängningen riskerar det att leda till att den som är i behov av hjälp inte kan få den hjälpen behöver. Detta kan vi inte bidra till. Därför tar vi aldrig ställning för eller mot en part i en konflikt, därför är vi alltid neutrala.

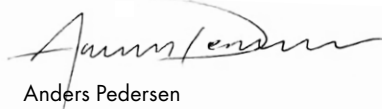
Att känna oro inför framtiden, eller till och med frustration och hopplöshet ligger nära till hands, det känner jag också. Men när jag gör det så försöker jag påminna mig själv om alla de människor som arbetar outtröttligt för att stärka humaniteten i världen. Från de volontärer och hjälparbetare som riskerar sina liv för att rädda andra till de tjänstepersoner och diplomater som under den Internationella rödakors- och rödahalvmånekonferensen i oktober ska anta nya resolutioner för att bland annat stärka efterlevnaden av den humanitära rätten – alla behövs.

Avslutningsvis vill jag återge

första meningen i ingressen till Internationella brottmålsdomstolens stadga, Romstadgan. I den framhålls att alla stater som är parter i stadgan och ”som är medvetna om att alla folk hålls samman av gemensamma band, med deras kulturer sammanfogade till ett gemensamt arv, och som fruktar att denna ömtåliga mosaik när som helst kan förstöras”. Väljer man att se på världen och dess folk som en sådan sammansättning av ömtåliga mosaikplattor vill jag påstå att fogen plattorna emellan, i den bästa av världar, inte utgörs av terrorbalans och avskräckning, utan av humanitet. Humanitet som bland annat speglas i avtal och överenskommelser inom den humanitära rätten. Sammansättningen må ses som skör, men den måste alltid värnas och respekteras.

Vi vill med det rikta ett stort tack till de som bidragit till årsboken och samtidigt uppmana dig som läsare att sprida kunskapen vidare. En ökad förståelse för krigets lagar är nödvändig för att stärka respekten för regelverket.

Stockholm den 28 maj 2024.

Anders Pedersen

Tillförordnad generalsekreterare
samt chef internationell verksamhet,
Svenska Röda Korset

Röda Korsets grundprinciper

HUMANITET

Allt Röda Korset gör syftar till att förhindra och lindra mänskligt lidande var det än uppstår och vem det än drabbar.

OPARTISKHET

Röda Korset hjälper alla utifrån humanitära behov, oavsett exempelvis nationalitet, etnicitet, religion, samhällsställning eller politiska åsikter.

NEUTRALITET

För att bevara allas förtroende och garantera säkert tillträde väljer inte Röda Korset sida i fientligheter.

SJÄLVSTÄNDIGHET

Röda Korset är självständigt men har en stödjande roll till staten inom det humanitära området.

FRIVILLIGHET

Röda Korset är en organisation som bygger på frivillighet. Att engagera sig i Röda Korset är frivilligt och att ta emot hjälp från Röda Korset är också frivilligt.

ENHET

Det får endast finnas en nationell rödakors- eller rödahalvmåneförening i varje land. Den är öppen för alla och dess humanitära verksamhet ska omfatta hela landet.

UNIVERSALITET

Tillsammans bildar de nationella rödakors- och rödahalvmåneföreningarna världens största mänskliga skydds nät.

Sammanställning av svensk praxis 2023

Internationella rödakorskommittén (ICRC) samlar varje år in staters praxis, det vill säga hur stater agerar och uttalar sig, inom området internationell humanitär rätt.¹ Den insamlade informationen jämförs och analyseras i syfte att hitta gemensamma övertygelser bland stater om vad som utgör gällande rätt för att på så sätt bidra till utvecklingen av den humanitära sedvanerätten. Uppdraget att årligen

samla in svensk praxis har sedan 2009 utförts av Svenska Röda Korset.

I den insamlade praxisen från 2023 har några trender kunnat urskiljas. I likhet med tidigare år har Sverige uppmärksammat frågan om ansvarskrävande för krigsbrott, främst med fokus på internationellt samarbete i brottsutredningar. Därtill har Sverige frekvent påtalat krigförande parter skyldighet att respektera den inter-

Svensk praxis från 2023 har haft stark koppling till följande frågor:

- Förbudet mot våldtäkt och andra former av sexuellt våld (regel 93)
- Utredning och lagföring av krigsförbrytelser och internationellt samarbetet kring utredning och lagföring av krigsförbrytelser (regel 158 och 161)
- Respekt för den internationella humanitära rätten (regel 139)
- Förbudet mot urskillningslösa anfall (regel 11)
- Det särskilda skyddet för civila och civil egendom i väpnade konflikter (regel 1 och 7)
- De stridande parternas skyldighet att underlätta snabb och fri passage för humanitär hjälp (regel 55)

Siffrorna inom parentes representerar det nummer som regeln tilldelats i ICRC:s sedvanerättsstudie.

1 ICRC Database, Customary IHL, Practice by country – Customary IHL – ICRC, <https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v2/by-country> (hämtad 2024-05-28).

nationella humanitära rätten. Flera uttalanden har med en direkt koppling till en pågående väpnad konflikt handlat om vikten av att civila och civila objekt skyddas, att de åtskiljs från kombattanter och militära mål och att sexuellt våld kan utgöra krigsbrott.

Denna text innehåller utdrag av uttalanden från företrädare för Sveriges regering och syftar till att återspegla och ge exempel på uttryck för svensk statspraxis under år 2023. Efter en analys av samtliga insamlade uttalanden om den humanitära rätten år 2023 har ett urval gjorts. Citaten som presenteras i denna text har en koppling till den humanitära rätten som den svenska regeringen särskilt uppmärksammat under år 2023.

Våldtäkt och andra former av sexuellt våld

Våldtäkt och andra former av sexuellt våld är förbjudet enligt den internationella humanitära rätten i såväl internationella som icke-internationella väpnade konflikter. Förbudet är förankrat i Genèvekonventionerna, dessas tilläggsprotokoll och i den internationella humanitära sedvanerätten.² Under året som gått har Sverige vid flera tillfällen uppmärksammat rapporter som vittnar om förekomsten av våldtäkt och andra former av sexu-

ellt våld, främst i Ukraina, och betonat att sådana handlingar är förbjudna enligt krigets lagar.

”

Fred måste grunda sig på rättvisa och ansvarsutkrävande. Rapporterna som hopar sig om sexuellt våld, till exempel våldtäkter, är bara ett exempel på de fasansfulla systematiska brott mot internationell humanitär rätt [...] de som begått krigsförbrytelser måste ställas till svars. De skyldiga får inte gå ostraffade.”

Uttalande av statsminister Ulf Kristersson under ett gemensamt uttalande av statsministrarna i Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge angående den väpnade konflikten i Ukraina, 24 februari 2023.

Enligt ICRC förekommer våldtäkt och andra former av sexuellt våld i väpnade konflikter som en taktik eller metod i krigföringen. Det vill säga att sexuellt våld används systematiskt för att uppnå ett syfte som är relaterat till den väpnade konflikten. Det kan handla

² Se bland annat Art. 27(2) GK IV, Art. 75(2)(b) TP I, Art. 4(2)(e) TP II & Regel 93 ICRC:s sedvanerättsstudie.

om att destabilisera, demoralisera och förödmjuka civilbefolkningen och få dem på flykt. Det kan också vara fråga om att direkt eller indirekt försöka försvaga sin motståndare genom att medvetet angripa den del av civilbefolkningen som uppfattas stödja motparten.³

“

Finally, proof of brutal violations of international law, attacks on the civilian population and civilian infrastructure [...] This includes almost countless reports of mass executions, systematic use of torture, forced deportations and sexual abuse [...] Alleged war crimes must be investigated and accountability enforced [...]”

Tal av försvarsminister Pål Jonson vid Baltic Defence College Annual Conference on Russia 2023, 2 mars 2023.

”

Folkkrätten är mycket tydlig: civilbefolkning och civila objekt ska skyddas och får inte anfallas. [...] De ansvariga måste lagföras och få sina straff.”

Tal av utrikesminister Tobias Billström vid Folk och Försvars rikskonferens 2023, 9 januari 2023.

Ansvarsutkrävande för krigsbrott

Skyldigheten att utreda misstänkta krigsförbrytelser är en humanitärrettslig regel av sedvanerättslig karaktär. Det innebär att skyldigheten åligger alla stater. Under 2023 var frågan om ansvarsutkrävande av krigsbrott en av de mest återkommande bland regeringens uttalanden. Särskilt påtagligt var uttalanden kring det internationella straffrättsliga utredningssamarbetet.

Samarbetet för ansvarsutkrävande styrs och samordnas av olika organ. Exempelvis har Internationella brottmålsdomstolen (ICC) upprättat ett fältkontor i Kiev där bland annat svenska åklagare och poliser deltar i utredningsarbetet. EU:s byrå för straffrättsligt samarbete, Eurojust, samordnar utredningsverksamheten mellan

3 Se Henckaerts, Jean-Marie, Interview, Confronting sexual violence as a method of warfare. ICRC, 2008-06-26; Gaggioli, Gloria, Sexual violence in armed conflict: A violation of international humanitarian law and human rights law. I International Review of the Red Cross (2014), 96 (894) Sexual violence in armed conflict, s. 517 f.

medlemsstaternas rättsvårdande myndigheter, bland annat genom att samla in, lagra och analysera bevisning.

I Sverige arbetar Åklagarmyndigheten med så kallade strukturella förundersökningar för att i ett tidigt skede säkra vittnesuppgifter från människor som flytt från väpnade konflikter och som utsatts för eller bevittnat misstänkta krigsbrott. Samarbetet inom EU, stödet till ICC och staters skyldighet att utreda misstänkta krigsförbrytelser har särskilt lyfts under 2023.

”

Åklagarmyndigheten driver sedan mars 2022 en så kallad strukturell förundersökning avseende grova krigsförbrytelser i Ukraina. Syftet är att samla in bevis som kan finnas i Sverige, till exempel vittnesmål från ukrainska flyktingar. Bevisen kan användas i rättsprocesser i Sverige, i andra staters domstolar eller i ICC. Andra EU-medlemsstater har också inlett förundersökningar och dessa utredningar samordnas inom Eurojust, tillsammans med Ukraina och ICC.”

Artikel publicerad på regeringen.se
 ”Det gör Sverige för att ställa Ryssland till svars för sina brott i Ukraina”,
 den 30 mars 2023.

”

Vid dagens konferens upprepade Gunnar Strömmer Sveriges och övriga EU-medlemsstaters stöd för ICC samt vikten av att fullt ansvarsutkrävande för krigsförbrytelserna och andra grova brott mot folkrätten i Ukraina kan uppnås. Utöver de betydande bidrag som redan lämnats, kunde Gunnar Strömmer tala om att Polismyndigheten avser att bidra med utredare till det fältkontor i Ukraina som ICC håller på att inrätta.

– Mitt huvudbudskap idag har varit att Sverige och EU-medlemsstaterna står enade i sin vilja att fortsätta stödja ICC och i arbetet för att säkerställa fullt ansvarsutkrävande för de allvarliga krigsbrott som begås i Ukraina”.

Pressmeddelande av Justitiedepartementet och uttalande av justitieminister Gunnar Strömmer angående ett internationellt justitieministermöte i London, publicerat på regeringen.se den 20 mars 2023.

EUROJUST:

EU:s byrå för straffrättsligt samarbete (Eurojust) bistår medlemsstaternas rättsvårdande myndigheter med att koordinera sina insatser mot gränsöverskridande grov brottslighet. Inom ramen för den samordnade verksamheten upprättar Eurojust så kallade joint investigation teams vars syfte är att koncentrera arbete mot vissa utredningar. Under 2022 utökades Eurojusts mandat till att omfatta ansvaret för upprättandet av en databas (CICED) för insamlingen av bevis för vissa internationella brott av allvarlig beskaffenhet (folkmord, brott mot mänskligheten och krigsbrott).

STRUKTURELL FÖRUNDERSÖKNING:

Till skillnad från en vanlig förundersökning är en strukturell förundersökning inte riktad mot en specifik misstänkt person. Den utförs i syfte att samla in information och vittnesmål för ett framtida och potentiellt åtal. I Sverige driver Åklagarmyndigheten sedan i mars 2022 en strukturell förundersökning för att utreda krigsbrott som begås i Ukraina. I huvudsak samlas vittnesuppgifter in från ukrainska flyktingar som befinner sig i Sverige. De vittnesuppgifter som samlas in i Sverige kan leda till åtal och rättegång i svensk domstol men bevisning delas också med andra staters rättsvårdande myndigheter, främst inom EU och då genom samarbetsorganet Eurojust. Svenska åklagare och utredare befinner sig sedan 2023 på plats i Ukraina där Internationella brottmålsdomstolen (ICC) har upprättat ett fältkontor.

Respekt för den internationella humanitära rätten

Under 2023 har Sverige upprepade gånger manat till respekt för den humanitära rätten, främst som en reaktion mot påstådda regelbrott under den väpnade konflikten i Ukraina men även som en uppmaning till parterna i den väpnade konflikten i Gaza.

”

Regeringen har genomgående uppmanat de stridande parterna att respektera den internationella humanitära rätten och inte minst att skydda den civila befolkningen. Civila får aldrig användas som sköldar. Direkta attacker mot civila och civil egendom är inte tillåtna och principerna om åtskillnad, proportionalitet och försiktighet måste alltid tillämpas [...] Alla liv har lika mycket värde. Varje civilt dödsfall är en tragedi, och särskilt att så många barn har fallit offer för striderna. Den internationella humanitära rätten föreskriver, som jag tidigare har framhållit, att barn ska skyddas särskilt.”

Utrikesminister Tobias Billströms svar på fråga 2023/24:294 av Dzenan Cisija (S) angående värdet av civila liv i Gaza, 29 november 2023.

”

Som vi hela tiden har sagt ifrån den svenska regeringens sida så måste ju alla operationer som vidtas ske inom ramen för internationell humanitär rätt. Och man måste också freda civila, man får inte lov att utsätta vare sig civila eller civila installationer för beskjutning. Och det har också den svenska regeringen varit tydlig med hela tiden.”

Uttalande av utrikesminister Tobias Billström i Sveriges Televisions program Agenda angående situationen i Gaza, den 17 december 2023.

Foto: Carl Johan Erikson

Högsta domstolen i Stockholm.

Särskilt om svenska domar 2023

Under 2023 meddelades fyra fällande domar i mål om krigsbrott⁴ av svenska domstolar och en friande dom. Eftersom två av domarna avsåg en tingsrättsdom och en hovrättsdom i samma ärende redogörs nedan endast för hovrättens avgörande. Antalet mål rörande krigsbrott som avgjorts av svenska domstolar sedan den första, år 2006, är nu 16 stycken.

Den friande domen år 2023 handlade om ett tillfångatagande av personer i Afghanistan under 2015. Tingsrätten ansåg det varken bevisat att den

tilltalade varit involverad i händelsen eller att händelsen hade ett nära samband till en väpnad konflikt, och åtalet ogillades.

En av de fällande domarna rörde en iransk medborgare som gjorde sig skyldig till grovt folkrättsbrott och mord i samband med avrättningar av fångar under den väpnade konflikten mellan Irak och Iran på 1980-talet. Svensk domstol var behörig att pröva frågan på grund av så kallad universell jurisdiktion, som kan tillämpas vid lagföring av bland annat krigsbrott.

4 Överträdelse av den internationella humanitära rätten är sedan den 1 juli 2014 kriminaliserade som krigsförbrytelser enligt lagen (2014:406) om straff för vissa internationella brott (tidigare lagen om straff för folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser). Dessförinnan var dessa brott under lång tid kriminaliserade som folkrättsbrott i 22 kap. 6 § brottsbalken. Vilken lag som tillämpas beror på när det aktuella brottet har begåtts.

Resterande fällande domar handlade om brott begångna av svenska medborgare i Irak och Syrien under första halvan av 2010-talet. Dessa mål handlade om bild- och videoupptagningar av skyddade personer som utsattes för nedvärderande eller kränkande behandling.

Göteborgs tingsrätts dom i mål nr B 12258-19

2023-03-01
Rohullah Farzam

Bakgrund

Under en asylutredning hos Migrationsverket lämnade den tilltalade en muntlig berättelse i vilken han redogjorde för sin delaktighet i en händelse som inträffade i Ghazni-provinsen i Afghanistan under hösten 2015 och som innebar ett tillfångatagande av flera personer. Enligt åklagaren var det fråga om en gisslantagning som hade ett samband med en icke-internationell väpnad konflikt i Afghanistan. Dessutom menade åklagaren att de tillfångatagna personerna var skyddade enligt folkrätten, eftersom de var civila, och att gärningen därför skulle bedömas som en krigsförbrytelse. Den tilltalade förnekade brott och valde att tåga under hela huvudförhandlingen i tingsrätten.

Rättsfråga

Fråga om en muntlig utsaga som lämnats utanför rättegången, i detta fall under en asylutredning, utgör tillräcklig bevisning för att kunna döma till ansvar för krigsförbrytelse.

Domskäl

Åklagaren åberopade den tilltalades asylutredning som bevisning. Under asylutredningen hade den tilltalade redogjort för sin egen inblandning i händelserna och på ett detaljerat sätt beskrivit händelseförloppet. Angående bevisningen konstaterade tingsrätten att det i Sverige råder såväl fri bevisprövning som fri bevisföring men att utgångspunkten är att en berättelse som lämnas med anledning av en rättegång ska lämnas muntligt. Berättelsen som åklagaren presenterade till stöd för åtalet lämnades med anledning av en asylutredning, inte med anledning av en rättegång.

Tingsrätten ansåg att omständigheten påverkade bevisvärdet av berättelsen. Av samma anledning menade domstolen att berättelsen inte utgjorde ett erkännande i processrättslig mening. Att Migrationsverket uppfattade den tilltalades berättelse som sanningsenlig var inte avgörande för tingsrättens bedömning. Dessutom konstaterade tingsrätten att det föreligger ett lägre beviskrav i en asylprocess än vad det gör i brottmål. Därtill hade Migrationsverket vid sin bedömning tillgång till den tilltalades

muntliga utsaga, av vilken tingsrätten bara fått ta del av i efterhand.

Till stöd för att händelsen ägt rum framhöll åklagaren att det förekommit omfattande medierapportering om gisslantagningen. Den omständigheten ansågs inte i sig tala för den tilltalades medverkan i gisslantagningen. Tvärtom, menade tingsrätten att det inte gick att bortse från att omständigheten kunde betraktas som en alternativ förklaring till varför den tilltalade kunnat återge händelseförloppet så detaljerat. Sammantaget ansåg tingsrätten att det inte var styrkt att den tilltalade agerat på det sätt han själv uppgav under sin asylutredning, åtalet ogillades därför på den punkten.

Tingsrätten fortsatte till att avgöra frågan om de grundläggande processförutsättningarna för åtalet, det vill säga om det förelåg ett samband mellan gärningen och en väpnad konflikt. Även på denna punkt ogillades åtalet. Som skäl för bedömningen angav tingsrätten att åklagaren inte lyckats styrka att det ifrågavarande agerandet skulle ha varit ett led i, eller stått i samband med, en väpnad konflikt. Särskilt berodde bedömningen på att det inte var klarlagt vilken roll gruppen, som den tilltalade påstods ingå i, hade i förhållande till den väpnade konflikten. Ett nära samband mellan gärningen och konflikten, ett så kallat nexus, ansågs inte föreligga. Åtalet ogillades även av det skälet.

Göteborgs tingsrätts dom i mål nr B 4663-22

2023-03-29

Fatosh Ibrahim

Bakgrund

Den tilltalade åtalades för att under perioden mellan den 1 och 31 juli 2014 utsatt enligt folkrätten skyddade personer för förödmjukande eller nedsättande behandling ägnad att allvarligt kränka den personliga värdigheten. Enligt åtalet bestod den brottsliga gärningen av två omständigheter, dels fotograferandet eller poserandet av de skyddade personernas kroppar, dels spridningen av bilderna på sociala medier med tillhörande nedsättande kommentarer. Det återopade bildmaterialet visade en oidentifierbar person i heltäckande klädsel som poserade intill lemlästade kroppar i närheten av Naeem-torget i den då av Islamiska Staten (IS) kontrollerade staden Raqqa i Syrien. Bilderna fanns på den tilltalades telefon och på Facebook. Åklagaren gjorde gällande att gärningen hade ett samband med en väpnad konflikt mellan den syriska regimen och IS och andra väpnade aktörer som pågick i Syrien för tiden då gärningen företogs.

Rättsfråga

Frågan som var uppe för bedömning i tingsrätten var om spridandet av bilderna utsatte de skyddade personerna för förödmjukande eller nedsättande behandling som var ägnad att allvarligt kränka den personliga värdigheten.

Domskäl

En av bilderna i det åberopade materialet föreställer en person iförd Niqab, ett heltäckande plagg som bara visar ögonen, ståendes intill ett staket på vilket ett avhugget huvud spetsats. En annan av bilderna föreställer två personer iförda militärkläder som poserar invid döda och lemlästade kroppar. Övriga bilder visar antingen enbart lemlästade kroppar eller lemlästade kroppar och en person poserandes intill dessa iförd Niqab.

Den tilltalade publicerade två bilder på Facebook, båda föreställande det avhuggna huvudet på staketet. Till en av bilderna har en bildtext publicerats med texten ”Haa?!, what did u say?!”.⁵ Den andra bilden försågs med bildtexten ”What? U talking to me? Ops u are headless. This is what We do to Bashars soldiers”.⁶ Den tilltalade vidgick att det var hon som publicerade materialet på Facebook och att bilderna fanns på hennes telefon. Däremot bestred hon att det skulle vara hon som förekommer på bilderna

eller att hon har tagit dem. Tingsrätten fann det styrkt att den tilltalades telefon använts för att ta flera av bilderna, att bilderna fanns på hennes telefon och att hon vid två tillfällen laddat upp bilder och spridit dem via sitt Facebook-konto. Däremot ansågs det inte styrkt att det var hon på bilderna, eller att hon tagit bilderna.

Framställande av person som trofé

Inledningsvis konstaterade tingsrätten att det tydligt framgick att den tilltalade sympatiserade med IS under den tid som åtalet avsåg. Agerandet låg enligt utredningen ”helt i linje”⁷ med den propaganda som IS bedrev. Tingsrätten fann att huvudet som huggits av och spetsats på ett staket framställdes som en trofé av den tilltalade.

När det kom till frågan om uppsåt för gärningen menade tingsrätten att det var uppenbart att den tilltalade var medveten om att kropparna på bilderna tillhörde soldater ur den syriska armén och att de placerats på Naeem-torget av IS. Den tilltalade bedömdes ha haft ett direkt uppsåt att kränka de skyddade personerna som förekommer i bildmaterialet. Tingsrätten ansåg att inläggen utgjorde två separata fall av krigsförbrytelser och den tilltalade dömdes för båda.

Påföljden bestämdes till fängelse

⁵ Se Göteborgs tingsrätts dom i mål nr. B 4663-22, s. 17.

⁶ Ibid.

⁷ Ibid, s. 20.

i tre månader. I regel verkställs inte fängelsestraff om tiden understiger sex månader. Tingsrätten konstaterade dock att krigsbrott utgör ett artbrott, för vilka det föreligger en fängelsepresumtion. Därför fastställde tingsrätten att fängelsestraffet skulle verkställas.

Hovrättens över Skåne och Blekinge dom i mål nr B 461-23

2023-06-08

Ubai Julaybib Benoitzon

Bakgrund

Målet handlade om gärningar begångna i Syrien under hösten 2012 av en svensk medborgare. Den tilltalade utsatte personer för förödmjukande och nedvärderande behandling, ägnad att allvarligt kränka den personliga värdigheten, genom att posera invid deras kroppar medan han filmades och fotograferades. Den tilltalade vidgick att det är han som förekommer på det åberopade bild- och filmmaterialet men invände att gärningen inte borde bedömas som en sådan svår överträdelse av den internationella humanitära rätten som krävs för att gärningen ska utgöra folkrättsbrott. Till stöd för invändningen anförde försvaret att termen svår överträdelse, som används

i svensk rätt, borde likställas med den i Genèvekonventionerna förekommande termen ”grave breach”.

Rättsfråga 1

För att en allvarlig kränkning av den personliga värdigheten ska ske genom bild eller filmmaterial behöver gärningen typiskt sett innehålla inslag av skändande eller nedvärderande typ. Detta fastställdes av Högsta domstolen (HD) i målet NJA 2021 s. 303, som behandlade frågan om döda personers skydd. Enligt HD utgör stympning, nedvärderande hantering av kroppar och framställning av kroppar som troféer som ett led i krigspropaganda ett exempel på sådana inslag.

I det nu aktuella fallet var det inte fråga om stympning. Tingsrätten hade tidigare konstaterat att det saknade betydelse om personerna på bilderna var döda eller levande, eftersom de erhöi skydd antingen som civila eller som stridande som försatts ur stridbart skick.⁸ Vad som var uppe för bedömning i tingsrätten var dels frågan om kropparna kan anses ha framställts som troféer, dels om de ihopsamlats på ett nedvärderande sätt. Den sistnämnda frågan behandlades inte i hovrätten eftersom åklagaren inte gjorde omständigheten gällande. Den centrala rättsfrågan i det nu aktuella målet var därmed om personerna utsatts för

8 Se Blekinge tingsrätts dom i mål nr. B 2759-21.

kränkning av den personliga värdigheten genom att deras kroppar framställdes som troféer.

Rättsfråga 2

Den andra rättsfrågan i målet handlade om förhållandet mellan termerna ”svår överträdelse” och ”grave breach”. Frågan var däremot av underordnad betydelse för målets utfall eftersom konflikten som gärningen bedömdes ha ett samband med var en icke-internationell väpnad konflikt. ”Grave breach”-regimen är endast tillämplig under internationella väpnade konflikter.

Domskäl

Den tilltalade dömdes för folkrättsbrott enligt 22 kap. 6 § första stycket brottsbalken enligt dess lydelse före den 1 juli 2014. Den äldre regleringen tillämpades i fallet eftersom brottet begicks innan ändringen till den nu gällande lagen (2014:406) om straff för vissa internationella brott trädde i kraft. Den äldre regleringen föreskrev att den som begår en svår överträdelse av en konvention eller av den internationella humanitära sedvanerätten döms för folkrättsbrott.

Hovrätten tog upp och prövade frågan om huruvida termen ”svår överträdelse” har samma innebörd som ”grave breach”. Hovrätten fann, i likhet med tingsrätten, att termerna inte har något samband. Hovrättens

bedömning grundades dels på de skäl tingsrätten anförde, dels på en hänvisning till doktrin, förarbeten och överrättspraxis. Enligt hovrätten kan termerna inte ha samma innebörd eftersom den svenska bestämmelsen är ett blankettstraffbud. Ett blankettstraffbud är en straffbestämmelse som ”kriminaliserar överträdelser av normer som finns någon annanstans än i själva straffbestämmelsen”.⁹ Bestämmelsen i 22 kap. 6 § brottsbalken hänvisar bland annat till normer som finns i den internationella humanitära sedvanerätten. Hovrätten poängterade att dessa i sin natur är föränderliga över tid vilket utesluter att termen ”svår överträdelse” skulle vara begränsad till att avse en term i Genèvekonventionerna.

Vidare konstaterade hovrätten att det saknas stöd för försvarets tolkning av termen i förarbetena till den nu gällande lagen om straff för vissa internationella brott. Därtill hänvisade domstolen till flera hovrättsdomar som bekräftar tingsrättens tolkning av förhållandet mellan termerna.

Hovrätten ansåg, i enlighet med tingsrättens utredning, det styrkt att gärningen som upptagits på foto- och filmmaterialet innebar en svår överträdelse enligt 22 kap. 6 § brottsbalken. I tingsrättens utredning fastställdes att den tilltalade utsatt en av personerna för en kränkning av den personliga

⁹ Se NJA 2016 s. 649 p. 15.

värdigheten och för förödmjukande och nedsättande behandling, genom att ha framställt personen som en trofé och ha läst en koranvers som i sammanhanget bedömts vara kränkande. Tingsrättens utredning visade även att momentet där den tilltalade poserade vid kropparna utgjorde en kränkning av den personliga värdigheten genom att kropparna framställdes som troféer i krigspropaganda.

Även i frågan om uppsåt anslöt sig hovrätten till tingsrättens bedömning. Den visade att den tilltalade genom aktivt deltagande i poseringen och genom uttalandet av koranversen medan han tittade in i kameran utfört gärningen med uppsåt. Straffvärdet för brottet bedömdes av tingsrätten vara fängelse i sex månader. Emellertid sattes påföljden ned till fängelse i fyra månader på grund av den långa tid som förflutit sedan brottet begicks. I hovrätten yrkade åklagaren att fängelsestraffet skulle skärpas men hovrätten gjorde samma bedömning som tingsrätten och den tilltalade dömdes för folkrättsbrott till fängelse i fyra månader.

Svea hovrätts dom i mål nr 9704-22

2023-12-19

Hamid Noury

Bakgrund

Den tilltalade, en iransk medborgare, greps på en svensk flygplats i november 2019. Han anklagades för att ha deltagit i avrättningar av politiska fångar i Gohardasht-fängelset i Iran sommaren 1988. Det rörde sig dels om avrättningar av sympatisörer till den politiska organisationen Iranska Folkets Mujahedin (Mujahedin), dels om avrättningar av sympatisörer till olika vänstergrupperingar. I juli 2022 dömdes den tilltalade i Stockholms tingsrätt för grovt folkrättsbrott och mord till fängelse på livstid.¹⁰ Domen överklagades och saken prövades i Svea hovrätt som den 19 december 2023 meddelade dom i målet. Även i hovrätten dömdes den tilltalade till fängelse på livstid.

Åtalet byggde på två separata åtalspunkter. Den första, som i utredningen benämndes ”åtalpunkt 1”, avsåg avrättningar av personer med koppling till Mujahedin. Enligt åklagaren hade gärningen ett samband med en internationell väpnad konflikt mellan Irak och Iran som pågick mellan 1981 och 1988. Åtalpunkten 2 rörde också avrättningar men skilde

10 Du kan läsa mer om Stockholms tingsrätts dom i mål nr. B 15255-19 i Svenska Röda Korsets årsbok i internationell humanitär rätt 2022.

sig från avrättningarna under åtalspunkten 1 på grund av att de ansågs sakna koppling till en väpnad konflikt. Gärningarna under åtalspunkten 1 rubricerades som folkrättsbrott medan gärningarna under åtalspunkten 2 rubricerades som mord.

Avrättningarna utfördes i Gohardasht-fängelset strax utanför Teheran. I fängelset instiftades en domstolsliknande kommission (kommitté) som enligt ett dekret utfärdat av den iranska högsta ledningen hade mandat att utdöma dödsstraff mot de av fängelsets fångar som omfattades av dekretet. Dekretet utfärdades främst med anledning av ett föregående anfall av Mujahedin riktat mot Iran. Enligt skrivelsen skulle de fångar som ”står fast vid sitt hyckleri i fångelser runtom i landet betraktas som mohareb [en som krigar mot Gud] och dömas till döden”.¹¹

I hovrätten yrkade åklagaren att den tilltalade, utöver vad han dömdes för i tingsrätten, skulle tillskrivas skuld för att ha vaktat fångarna och för att ha lämnat över muntlig eller skriftlig information om fångarna till kommittén.

Under målets handläggning i hovrätten yrkade den tilltalade att hovrätten skulle avvisa åtalet på grund av avsaknad av jurisdiktion. Redan innan handläggningen inleddes hade hovrätten avslagit liknande yrkanden och gjorde inte någon annan bedömning när målet

slutligen avgjordes. Gällande hovrättens behörighet att pröva åtalspunkten 1 konstaterade domstolen att det åligger de fördragslutande parterna till Genèvekonvention IV (GK IV) en skyldighet att utöva universell jurisdiktion för krigsförbrytelser som begåtts under internationella väpnade konflikter.

Domskäl

Avrättningarna av Mujahedin-sympatisörerna ansågs av både hovrätten och tingsrätten utgöra grovt folkrättsbrott. Straffbestämmelsen kring överträdelser av den internationella humanitära rätten i väpnade konflikter ändrade lydelse genom lag (2014:406) om straff för vissa internationella brott och benämns idag krigsförbrytelser.¹² Det lagrum som reglerade överträdelser av folkrätten 1988 var 22 kap. 6 § brottsbalken, i dess lydelse före den 1 juli 1995. Eftersom den nya lagen inte äger retroaktiv tillämplighet tillämpades den äldre bestämmelsen av domstolen. Denna innehöll inte en egen handlingsregel för den enskilde utan hänvisade i stället till handlingsregler inom folkrätten genom formuleringen: *Den som gör sig skyldig till en svår överträdelse av något sådant avtal med främmande makt eller någon sådan allmänt erkänd grundsats, som rör den internationella humanitära rätten i väpnade konflikter, skall dömas för folkrättsbrott till fängelse i högst fyra år.*

11 Se Stockholms tingsrätts dom i mål nr. B 15255-19, s. 70 f.

12 Tidigare lag (2014:406) om straff för folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser. För bestämmelser om krigsförbrytelser, se 3–11 §§.

Innebörden av bestämmelsen kan liknas vid ett blankettstraffbud.¹³ Det vill säga att handlingsregeln för den enskilde finns på annan plats än i den aktuella straffbestämmelsen. I förhållande till 22 kap. 6 § brottsbalken är det fråga om handlingsregler som kan härledas antingen från traktater ("avtal med främmande makt") eller från sedvanerätten ("allmänt erkänd grundsats"). För att folkrättsligt ansvar ska utdömas förutsätts dels att gärningen utgör en överträdelse av en folkrättslig regel, dels att överträdelsen riktar sig mot av folkrätten skyddade personer. Därtill måste rekvisitet om samband mellan gärningen i fråga och en väpnad konflikt (nexus) vara uppfyllt.

Fråga om fångarnas folkrättsliga skydd

Enligt gärningsbeskrivningen i tingsrätten påstods den tilltalade ha gjort sig skyldig till en svår överträdelse av artikel 147 GK IV jämfört med artikel 75 och 85 i tilläggsprotokoll I (TP I). Tingsrätten konstaterade i sin dom att GK IV inte skyddar personer som är medborgare i den stat de är tillfångatagna av, vilket även underströks av hovrätten. Vad gäller artikel 75 TP I, framförde hovrätten följande: "TP I skyddar dock varje civilperson som är i händerna på en part i en internationell väpnad konflikt, det vill säga även egna medborgare som inte har

status som till exempel krigsfånge eller skyddas av någon annan folkrättslig bestämmelse".¹⁴ Artikel 75 TP I föreskriver ett par grundläggande garantier som fungerar som ett minimiskydd för personer som är i händerna på en part i konflikten och som inte annars åtnjuter ett starkare skydd enligt de fyra Genèvekonventionerna och dessas tilläggsprotokoll. Personerna som omfattas av artikeln är alltid, och under alla förhållanden skyddade mot bland annat mord och tortyr. Artikeln utgör en del av den internationella humanitära sedvanerätten och var således bindande för Iran när gärningarna begicks, trots att landet inte tillträtt tilläggsprotokollet.

Fråga om överträdelse av en folkrättslig regel

Enligt artikel 75 TP I ska den som är frihetsberövad behandlas humant och åtnjuta minst det skydd som protokollet föreskriver, vilket bland annat är skydd mot mord och tortyr. Enligt åklagaren utsatte den tilltalade fångarna för svårt lidande genom att tillfoga dem svår dödsångest. Åklagaren menade att handlandet bör betraktas som tortyr och omänsklig behandling. Hovrätten fastställde att det svåra lidande som fångarna utsattes för, med hänsyn till dess intensitet och varaktighet, var att betrakta som tortyr enligt artikel 75 TP I.

¹³ Se SOU 2010:72, s. 126.

¹⁴ Se Svea hovrätts dom i mål nr. B 9704-22, s. 38.

Fråga om nexus

Den internationella humanitära rätten är enbart tillämplig under väpnade konflikter. För att en gärning ska utgöra folkrättsbrott förutsätts därför att det föreligger nexus mellan gärningen och en väpnad konflikt. Det finns två olika typer av väpnade konflikter, internationella och icke-internationella. Hovrätten ansåg att tingsrättens utredning hade klarlagt att det pågick en internationell väpnad konflikt mellan Irak och Iran. Utredningen visade vidare att Mujahedin deltagit i Irak-stödda militära operationer mot Iran. Enligt hovrätten hade Irak, åtminstone under slutskedet av konflikten, utövat en tillräcklig övergripande kontroll över Mujahedin för att gruppen skulle anses ha deltagit i den internationella väpnade konflikten på Iraks sida.

Hovrätten framhöll att det är tillräckligt att den väpnade konflikten på något vis är nära sammanbunden med gärningen för att kravet på nexus ska anses vara uppfyllt. Enligt domstolen ska det eventuella sambandet fastställas utifrån en helhetsbedömning av omständigheterna i det aktuella fallet, till exempel om den väpnade konflikten kan ha påverkat gärningsmannen eller dennes motiv för att utföra gärningarna. Dessutom menade hovrätten att offrens och förövarens eventuella tillhörighet till någon av parterna i konflikten är av betydelse vid bedömningen. Omständigheten att fångarna avrättades av Iran, tillsammans med omständigheten att Mujahedin deltagit

i militära operationer mot Iran, talade således för att det förelåg nexus mellan avrättningarna och den väpnade konflikten mellan Irak och Iran.

Hovrätten kom även att pröva om dekretet, som av åklagaren påstods vara utfärdat av den iranska högsta ledningen, talade för att nexus förelåg. Dekretet var ett slags påbud som föreskrev att islams fiender skulle förintas. Hovrätten tillskrev dekretet betydelse med motiveringen att det var osannolikt att avrättningarna hade ägt rum om de inte beordrats av den iranska högsta ledningen, med tanke på den hierarkiska struktur som rådde i Iran. Denna omständighet ansågs därför också tala för att avrättningarna hade ett samband med den väpnade konflikten.

Fråga om den tilltalades delaktighet

Hovrätten fann, i likhet med tingsrätten, att den tilltalade gjort sig skyldig till följande gärningar: att han valt ut fångar som skulle föras till kommittén, fört fångar till huvudkorridoren, läst upp namn på fångar som skulle till kommittén och fört dem dit, beordrat fångar att ställa sig på led, läst upp namn på fångar som skulle föras till avrättningsplatsen. Hovrätten ansåg vidare att en sammantagen bedömning av vittnesuppgifterna talade för att den tilltalade även vaktat fångarna genom att ha hållit ordning på dem, begränsat deras iakttagelseförmåga, sett till att de var på rätt plats och genom att ha

sett till att de inte pratade med varandra. Han dömdes därför även för detta.

Bevisningen för att han ska ha lämnat muntlig och skriftlig information till kommittén ansågs däremot inte vara tillräcklig. Hovrätten gjorde även en annan bedömning än tingsrätten avseende frågan om den tilltalade var skyldig till att ha uppmanat och beordrat andra att delta i avrättningarna. Hovrätten fann det styrkt att den tilltalade i och för sig hade agerat på det av åklagaren beskrivna sättet, men vid en strikt bedömning av gärningsbeskrivningen ansågs agerandet inte motsvara gärningsmomentet. Den tilltalade dömdes därför inte för att ha uppmanat och beordrat andra att delta i avrättningsförfarandet.

Hovrätten fortsatte till bedömningen av den tilltalades delaktighet i utförandet av avrättningarna. Frågan handlade främst om hans delaktighet gjorde att han var att betrakta som medgärningsman eller medhjälpare. Inledningsvis konstaterade domstolen att utredningen visat att avrättningarna genomförts på ett välorganiserat och målmedvetet sätt som förutsatt samverkan mellan många olika individer inom fängelseverksamheten. Avrättningarna var därför att betrakta som en gemensam brottsplan. Enligt hovrättens mening hade avrättningarna varit omöjliga att genomföra utan denna samordnade insats. Den tilltalades betydelse för och delaktig-

het i utförandet av den gemensamma brottsplanen ansågs inte på något sätt vara oväsentlig. Enligt utredningen hade han sannolikt inget inflytande över valet av vilka som skulle avrättas, eftersom han inte var en del av kommittén. Emellertid bedömdes han ha haft en central roll för brottsplanens praktiska genomförande och fullbordan.

Därefter bedömde hovrätten frågan om den tilltalades uppsåt och insikt i brottsplanen. I denna del konstaterades att hans befattning i fängelset måste ha inneburit att han haft god insikt i den gemensamma brottsplanen. Hans omfattande närvaro och aktivitet i huvudkorridoren där fångarna hölls ansågs av hovrätten tala för att han måste ha insett att processen som fördes under kommittén inte levde upp till kraven på en rättvis rättegång. Därtill menade domstolen att han måste ha förstått att avrättningarna av Mujahedinsympatisörerna hade ett samband med den väpnade konflikten mellan Irak och Iran.

Mot bakgrund av det ovan anförda fann hovrätten att den tilltalade ”tydligt solidariserat sig med den gemensamma brottsplanen”.¹⁵ Han betraktades därför som medgärningsman i utförandet av avrättningarna.

Den tilltalade dömdes för grovt folkrättsbrott och 24 fall av mord. Påföljden bestämdes till fängelse på livstid.

15 Se Svea hovrätts dom i mål nr. B 9704-22, s. 42.

Sammanställning av svensk praxis 2023

Domar	Konflikt	Åtal	Dom
Arklöv 2006-12-18 TR Mål nr: B 4084-04	Konflikten i Bosnien-Herzegovina 1993, NIAC	Grovt folkrättsbrott	Tingsrätt: fängelse 8 år.
Makitan 2011-04-08 TR Mål nr: B 382-10	Konflikten i Bosnien-Herzegovina 1992, IAC	Grovt folkrättsbrott	Tingsrätt: fängelse 5 år.
Martinovic 2012-12-19 TR Mål nr: B 5373-10 HovR Mål nr: B 1248-12	Konflikten i Kosovo, NIAC	Grovt folkrättsbrott; mord; försök till mord; grovt mordbrand	Tingsrätt: fängelse livstid. Hovrätt: friad, det ansågs inte ställt bortom rimligt tvivel att Milic Martinovic faktiskt befann sig i Cuska den 14 maj 1999.
Mbanenande 2014-06-19 TR Mål nr: B 18271-11 HovR Mål nr: B 6659-13	Folkmordet i Rwanda, NIAC	Folkmord; grovt folkrättsbrott	Tingsrätt: fängelse livstid. Hovrätt: fastställer tingsrättens dom med undantag för angreppen i Ruhiro och i Nyamishaba som ogillas.
Droubi 2016-08-05 TR Mål nr: B 13656-14 HovR Mål nr: B 4770-16	Konflikten i Syrien, NIAC	Folkrättsbrott; grov misshandel	Tingsrätt: fängelse 7 år. Åtalet gällande folkrättsbrott ogillas. Hovrätt: fängelse 8 år. Dömer den tilltalade även för folkrättsbrott.
Berinkindi 2017-02-15 TR Mål nr: B 12882-14 HovR Mål nr: B 4951-16	Folkmordet i Rwanda, NIAC	Folkmord; grovt folkrättsbrott	Tingsrätt: fängelse livstid. Hovrätt: fastställer tingsrättens dom.
Abdulkareem 2017-04-11 TR Mål nr: B 569-16 HovR Mål nr: B 3187-16	Konflikten i Irak, NIAC	Krigs-förbrytelse	Tingsrätt: fängelse 6 mån. Hovrätt: fängelse 9 mån.
Sakhanh 2017-05-31 TR Mål nr: B 3787-16 HovR Mål nr: B 2259-17	Konflikten i Syrien, NIAC	Grovt folkrättsbrott	Tingsrätt: fängelse livstid. Hovrätt: fastställer tingsrättens dom.

Domar	Konflikt	Åtal	Dom
Abdullah 2017-09-25 TR Mål nr: B 11191-17	Konflikten i Syrien, NIAC	Folkrättsbrott	Tingsrätt: fängelse 8 mån.
Tabaro 2018-06-27 TR Mål nr: B 13688-16 HovR Mål nr: B 6814-18	Folkmordet i Rwanda, NIAC	Folkmord; grovt folkrättsbrott	Tingsrätt: fängelse livstid. Hovrätt: fängelse livstid.
H Saeed 2019-02-19 TR Mål nr: B 1662-18 HovR Mål nr: B 939-19 HD Mål nr: B 5595-19	Konflikten i Irak, NIAC	Krigs-förbrytelse	Tingsrätt: fängelse 1 år och 3 mån. Hovrätt: fängelse 1 år. Högsta Domstolen: fastställer hovrättens dom.
Ishaq 2022-03-04 TR Mål nr: B 20218-20	Konflikten i Syrien, NIAC	Grovt folkrättsbrott; grov krigs-förbrytelse	Tingsrätt: fängelse 6 år.
Farzam 2023-03-01 TR Mål nr: B 12258-19	Konflikten i Afghanistan, NIAC	Krigs-förbrytelse	Tingsrätt: friad, inte styrkt att Rohullah Farzam agerat på det av åklagaren beskrivna sättet.
Ibrahim 2023-03-29 TR Mål nr: B 4663-22	Konflikten i Syrien, NIAC	Krigs-förbrytelse	Tingsrätt: fängelse 3 mån.
Benoitson 2023-06-08 TR Mål nr: B 2759-21 HovR Mål nr: B 461-23	Konflikten i Irak, NIAC	Folkrättsbrott	Tingsrätt: fängelse 4 mån. Hovrätt: fastställer tingsrättens dom.
Noury 2023-12-19 TR Mål nr: B 15255-19 HovR Mål nr: B 9704-22	Konflikten i Iran 1988, IAC	Grovt folkrättsbrott; mord	Tingsrätt: fängelse livstid. Hovrätt: fängelse livstid. Ändrar tingsrättens dom avseende antalet mord.

Så anmäler du en misstänkt krigsförbrytelse

Kontakta polisens grupp för utredning av krigsbrott via e-post registrator.kansli@polisen.se och skriv att det gäller krigsbrott. Det går även bra att ringa 114 14 och be om att få prata med Gruppen för utredning av krigsbrott.

Källa: polisen.se

Stöd från Svenska Röda Korset

Har man genomlidit en konflikt och behöver vård kan Svenska Röda Korset hjälpa till. Svenska Röda Korset driver behandlingscenter där vi ger vård och behandling till personer som lider av trauman från krig, tortyr eller svåra flyktupplevelser. Här arbetar professionella team bestående av psykologer och psykoterapeuter, fysioterapeuter (sjukgymnaster), kuratorer, läkare och tolkar.

Behandling hos Svenska Röda Korset är alltid gratis. Svenska Röda Korsets behandlingscenter finns i Malmö (filial i Hässleholm), Göteborg, Skövde (filial i Vänersborg), Uppsala och Skellefteå (filialer i Umeå och Luleå).

För mer information om Svenska Röda Korsets behandlingscenter kontakta närmaste behandlingscenter via

<https://www.rodakorset.se/var-hjalp-i-sverige/vard-och-behandling/behandlingscenter-for-krigsskadade-och-torterade/>

Intervju med Lise Tamm om arbetet för att lagföra krigsbrott

Oskar Jönsson,
verksamhetsutvecklare folkrätt, Svenska Röda Korset

Den 8 mars 2004 publicerades en artikel i DN skriven av Maciej Zaremba som handlade om en man som var ett av Jackie Arklövs tortyroffer. Mannen skulle utvisas från Sverige och Zaremba höll inte tillbaka i sin kritik mot Migrationsverkets beslut. Åklagarmyndigheten kritiserades för sitt misslyckande med att ställa Arklöv till svars för gärningarna han begick under Bosnienkriget. Lise Tamm, då kammaråklagare, minns artikeln och berättar vad hennes chef sa till henne på kontoret samma morgon som arti-

keln publicerades: ”kolla vad du kan göra”. Lise läste alla handlingar och såg att det fanns skäl för att återuppta den nedlagda förundersökningen. Drygt två år senare, i december 2006, dömdes Arklöv i Stockholms tingsrätt för grovt folkrättsbrott. Domen var den första i sitt slag i Sverige – straffrättsligt ansvar för krigsförbrytelser hade aldrig tidigare prövats.

Lise Tamm har en lång karriär inom åklagaryrket bakom sig. Hon har varit chef över Internationella åklagarkammaren Stockholm (IÅK)

Lise Tamm är åklagare och särskild utredare. Hon var chef för Internationella åklagarkammaren Stockholm (IÅK) 2012–2017, chef för Riksenheten mot internationell och organiserad brottslighet (RIO) 2018–2021. Sekunderad åklagare vid Internationella brottmålsdomstolen (ICC) 2022–2023. Nu senior åklagare vid Riksenheten mot korruption, även regeringens särskilda utredare i två pågående utredningar.

och för Riksenheten mot internationell och organiserad brottslighet (RIO) och kommer senast från en tjänst som sekunderad åklagare vid Internationella brottmålsdomstolen (ICC) i Haag. Idag arbetar Lise som senior åklagare vid Riksenheten mot korruption och är även särskild utredare på uppdrag av regeringen. Sedan domen mot Jackie Arklöv har ytterligare 15 fällande domar i mål om krigsförbrytelser meddelats av svenska domstolar. Vi träffade Lise Tamm i början av februari 2024 för att få veta mer om hur utredningsarbetet i Sverige har utvecklats sedan 2006 och för att få en inblick i arbetet på ICC.

Vi inledde med att fråga Lise när hon för första gången kom i kontakt med en krigsbrotsutredning.

Hon börjar med att berätta varför hon blev åklagare från första början. Enligt henne själv var det nämligen inte självklart, ”tvärtom hade jag nog tänkt att jag skulle bli advokat, och försvara den lilla människan mot staten.” Hon beskriver hur hon redan som ung började intressera sig för mänskliga rättigheter. Under juristprogrammet fick hon särskilt upp ögonen för området och skrev en uppsats i ämnet. Efter examen arbetade Lise på Svenska Röda Korset i ett år, vilket hon beskriver som ett ”fantastiskt intressant år”. Hon fascinerades av den internationella anknytningen och de kontakter hon etablerade i och med samarbetet med ICRC.

Det var här hon för första gången kom i kontakt med krigets lagar och lärde sig om Genèvekonventionerna.

Efter tiden på Svenska Röda Korset satt hon ting i Stockholm och kom genom en kombinerad tjänst i kontakt med åklagaryrket. Hon beskriver erfarenheten som en ”aha-upplevelse” och syftar på att hon då förstod att man även som åklagare kan göra något åt mänskliga rättigheter, och med kraftfulla verktyg dessutom. När hon började som åklagare berättar hon att hon hade försonats med tanken på att hon givit upp den del av juridiken som hon tyckte var mest intressant, den internationella. Det förändrades däremot kort därefter i och med att Sverige gick med i EU, ”då blev helt plötsligt även åklagarjobbet en plats där man kunde få mycket internationella infallsvinklar”, berättar hon. Det var däremot inte förrän den morgonen i mars 2004, då hennes chef bad henne undersöka Arklöv-ärendet, som hon fick jobba med krigsbrott.

Hur var det att arbeta med krigsbrotsutredningar då?

–Det var svårt på så sätt att ingen hade gjort det. Det fanns ingen som kunde det. Poliserna som jag arbetade med kom från Palme-kommissionen och hade aldrig hållit på med krigsbrott. De var ju vanliga poliser, som i och för sig kunde misshandel och det var ju väldigt mycket misshandel i det här. Krigsförbrytelser är ju som en chapeau på vanliga brott, berättar Lise och

syftar på sambandet mellan ett brott och en väpnad konflikt, som gör att gärningen rubriceras krigsförbrytelse i stället för exempelvis misshandel.

–Det kan ju vara fråga om mord, misshandel eller våldtäkt, men kontexten gör att brotten räknas som krigsbrott.

Att det var första gången en krigsbrottsutredning genomfördes i Sverige blev särskilt tydligt för Lise när hon sökte rättslig vägledning. Enligt henne fanns det nästintill inget att tillgå i lagkommentarer, doktrin eller praxis, och hon var tvungen att börja leta internationellt för att ta utredningen framåt. När hon kontaktade Statsdomstolen i Sarajevo, fick hon svaret att hon inte kunde fortsätta med sin utredning med motiveringen att Arklöv redan dömts för sina brott och därför inte kunde dömas för samma gärningar igen.

–Och det har han ju blivit. Men han har inte avtjänat sitt straff och det är en grund för att prövningen ska få göras på nytt. Till slut lyckades jag få praxis från Sierra Leone-domstolen, som talade för att det visst gick att åtala honom i Sverige.

Under förundersökningar av brott som begåtts utomlands åker i regel åklagare och utredarna till utlandet för att besöka brottsplats, höra vittnen med mera. Enligt Lise är det emellertid inte alltid möjligt.

–Man åker ut till de platser som det går att åka till. Idag åker man ju inte till Sudan eller Syrien till exempel, det är ju krig där. Det var också därför

man inte kunde driva Arklöv-ärendet då på 1990-talet, när det låg hos Åklagarmyndigheten första gången, det var ju fullt krig i Bosnien då, säger Lise och syftar på när Arklövs gärningar utreddes i Sverige första gången.

–Men när jag återupptog förundersökningen, det var ju 2005, då var det ju inte krig längre. Även om det fortfarande var infekterat. Det tog lång tid att få tillstånd men det fick vi och vi åkte ner, jag och två poliser. Vi hörde jättemycket folk, besökte platserna och det var inte alltid helt enkelt, de ville inte släppa in oss överallt men vi hade ju tillstånd från riksåklagaren.

Vad gjorde du efter Arklöv-målet?

Efter Arklöv-målet berättar Lise att hon inte alls arbetade lika operativt som tidigare.

–Jag fick en kansliåklagartjänst. Jag jobbade med chefen för Internationella åklagarkammaren (IÅK) och då gick jag in mer och skrev om organiserad brottslighet och arbetade mycket med operativa rådet. Men parallellt med det pushade jag för att vi skulle skapa en grupp som var specialiserad på krigsbrottsutredningar.

Hon nämner att hennes före detta kollega, den nyligen avlidne Magnus Elving, fick i uppdrag att tillse att en sådan grupp skapades både hos polisen och hos åklagarna. Enligt Lise har detta haft en stor betydelse för att utredningsverksamheten i Sverige idag är så effektiv som den är.

–Krigsbrottsenheten på RIO är

helt fantastisk. För vad är det som är viktigt när det gäller krigsbrott? Ja, det är ju att krigsförbrytare blir lagförda. Då har stater ett stort ansvar för att säkerställa att de inte blir en fristad för krigsförbrytare. Alla länder ska ha system och enheter som gör att de klarar av att lagföra. Och när det gäller lagföring av krigsförbrytare har Sverige lyckats fantastiskt bra.

–Anledningen till det är att vi har specialiserade enheter både hos polisen och hos åklagarna. Enheter som är öronmärkta för sin uppgift, som inte tas i anspråk för allt möjligt annat utan som faktiskt jobbar med de här frågorna. Det krävs, för det är oerhört specialiserad juridik. Har man inte arbetat med det tidigare tar det lång tid att lära sig. Åklagarna som driver målen måste ha förståelse för krigets lagar, de måste kunna Genèvekonventionerna. De som arbetar med detta

idag är väldigt kompetenta. Flera av dem har själva arbetat med liknande saker utomlands. Ja, mer kompetenta än det gänget som sitter där nu kan du inte få. Trots att vi är ett litet land så ”ligger vi bland de absolut skickligaste i Europa, alla pratar om de domar som kommer från Sverige”, berättar Lise.

RIO bildades 2018 efter en sammanslagning av de internationella åklagarkamrarna i Stockholm, Göteborg och Malmö.

–Jag var chef för IÅK redan från och med 2012, och sedan 2018 var ett av uppdragen att skapa enhetlighet inom RIO, som det kallades, att få ihop enheterna runt om i landet. Därför utsåg jag krigsbrottsåklagare i även Göteborg och Malmö. Så att hela landet skulle kunna jobba med de här sakerna. Och det visade sig vara väldigt bra för vi hade ju mål över hela landet, även på mindre tingsrätter.

RIO (Riksenheten mot internationell och organiserad brottslighet) bildades 2018 efter en sammanslagning av de internationella åklagarkamrarna i Stockholm, Göteborg och Malmö. Enhetens uppdrag består i att bekämpa gränsöverskridande brottslighet och vissa internationella brott av allvarlig beskaffenhet: folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser. Det åligger alla stater en skyldighet att utreda och lagföra misstänkta krigsförbrytelser. I Sverige är det RIO som bedriver utredningsarbetet.

ICC grundades 2003 och har sitt säte i Haag. Domstolen är den första permanenta internationella brottmålsdomstolen i världen och dess uttalade syfte är att bekämpa straffrihet globalt. Verksamheten regleras av Romstadgan, ett internationellt avtal som till dags dato (maj 2024) har 124 stadgearter. Domstolen finansieras av fasta och frivilliga bidrag från stadgearterna, internationella organisationer och andra.

Domstolens behörighet omfattar vissa internationella brott av allvarlig beskaffenhet: folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser. Sedan 2018 är domstolen även behörig att pröva individuellt straffansvar för aggressionsbrottet. Behörigheten begränsas av komplementaritetsprincipen, som innebär att domstolen är behörig först om den relevanta nationella domstolen visat sig vara ovillig eller oförmögen att tillämpa sin behörighet. ICC ska således komplettera nationella domstolar, inte ersätta dem.

2022 skickades de första sekunderade åklagarna från Sverige till ICC. Uppdragen sträckte sig över en ettårsperiod och enligt Åklagarmyndigheten var den förväntade effekten att de svenska åklagarna dels skulle bidra till verksamhetens krigsbrottsutredningar, dels att de skulle skaffa sig värdefulla erfarenheter för deras återvändande till myndigheten.

Vad var din roll på ICC?

– Jag skickades ner som sekunderad, alltså som utsänd. Då behåller man sin svenska lön, man är betald av Sverige men utlånad till ICC helt enkelt. När jag kom ner så var det samtidigt som väldigt många andra människor och enheten jag var på hade ”lite svårt att härbärgera oss”. De som var anställda där sedan tidigare visste inte ens om att vi skulle komma och flera av oss blev placerade i befattningar som inte

alls stämde överens med vår kompetens, särskilt poliserna. Flera länder i Europa skickade väldigt seniora medarbetare men som trots sin erfarenhet fick göra rena sekreteraruppgifter. Det berodde på att de som arbetade där trodde att vi skulle ta deras jobb, de såg oss som konkurrenter.

– De visste om att jag talar franska, så att jag skulle placeras i ett afrikanskt team var ganska självklart. Men då hamnade jag i ett team som

precis skulle börja processa. Så när jag kom gick alla i rätten. Därför fanns det nästan ingen tid åt att introducera mig och det var lite frustrerande i början, jag fick ingen hjälp med data-systemen som var väldigt gamla. De använde system där som vi använde här för 30 år sedan ungefär. Sedan har vi personerna som jobbade där. Utredarna var inte poliser, de var jurister som kommit direkt från universitetet och som inte fått något juristjobb på ICC och därför tog ett utredar- eller analytikerjobb i stället. Gärna de som specialiserat sig på mänskliga rättigheter, men som utredare kunde vissa av dem göra alla fel du kan tänka dig, till exempel som att systematiskt ställa ledande frågor under förhören. En del var jätteduktiga, men kvaliteten var tyvärr väldigt ojämn.

– Hemifrån var jag van vid att jurister och utredare jobbar ihop, men nej. Formalia och procedurerna på ICC var väldigt tunga och man önskar ju att det förbättras helt enkelt. Data-systemen är sin sak, men hela strukturen är väldigt svår. Men jag tycker ändå att om man får chansen så ska

man åka dit och jobba. Det var väldigt lärorikt, otroligt intressant och fantasistiskt att bo i Haag.

Avslutningsvis – vad tänker du är viktigt att förmedla när det gäller arbetet mot krigsbrott?

– De här brotten ska lagföras och Sverige ska inte vara en fristad för brottslingarna. Vi ska inte vara ett attraktivt ställe för krigsförbrytare att gömma sig på. Det är otroligt viktigt att Sverige verkligen lagför det här för att visa att ”här vill man inte vara, för här kan man få jättelånga straff”. Så det handlar om rättvisa, och att det är vår skyldighet enligt internationella regler. Vi har universell jurisdiktion, befinner sig en krigsförbrytare här är det vår skyldighet att lagföra den. Men vi har egna intressen också. Vi vill inte ha de här personerna här. Det är de värsta brotten. Det är de absolut värsta brotten. Om folk förstod vad krigsförbrytelser är. När man läser en del av de här vittnesmålen om hur soldater kommer in och bara mejar ner, skjuter ner små barn. Förskräckliga historier.

Foto: Antonia Sehlstedt / Föresvarsmakten

Folkrättsföreträdare i Försvarsmakten, vad är det och vad gör en sådan?

Peder Wigdell,

förvaltare, folkrättsföreträdare Ledningsregementet, Försvarsmakten

Foto: Joel Thungren/Försvarsmakten

Alla parter till Genèvekonventionerna behöver arbeta för att säkerställa att krigets lagar respekteras. Det arbetet pågår därför även inom den svenska Försvarsmakten. Till exempel finns i det syftet idag inom Försvarsmakten utsedda folkrättsföreträdare på nästan alla förband, skolor och centrum.

Vad är en folkrättsföreträdare?

I 28 § totalförsvarets folkrättsförordning (1990:12) anges att det ska finnas folkrättsliga rådgivare inom Försvarsmakten. Rådgivarna ska enligt bestämmelsen ”medverka i utbildningen av Försvarsmaktens personal om hur folkrättens regler i krig och neutralitet

skall tillämpas och i övrigt ge respektive chef råd i folkrättsliga frågor”. Detta följs upp i Försvarsmaktens interna bestämmelser, FIB, där det anges att det vid varje förband och skola ska finnas en särskilt utsedd instruktör eller lärare i folkrätt, även kallad folkrättsföreträdare.

Folkrättsföreträdare på ett förband eller skola är med andra ord en funktion som har till uppgift att medverka i utbildning av anställda civila, officerare, soldater samt värnpliktiga i folkrätt och krigets lagar. Utbildningen bedrivs i syfte att säkerställa att alla har rätt kunskapsnivå i frågor som gäller krigets lagar. Varje år ska folkrättsföreträdaren inom organisationen redovisa hur många som utbildats och till vilken nivå de utbildats i folkrätt och krigets lagar.

I uppdraget ligger även att finnas som ett stöd till chefer och instruktörer i deras övningsplanering, främst i syfte att verka för att övningen genomförs i enlighet med folkrättens regler. Varje år har folkrättsföreträdarna inom Försvarsmakten ett tredagarsmöte där olika aspekter av folkrätten diskuteras med koppling till vad som sker i olika oroshärdar. Folkrättsföreträdarna tar även del av föreläsningar av företrädare från till exempel Svenska Röda Korset.

Vad innebär uppdraget i praktiken?

På mitt förband är rollen som folkrättsföreträdare en tillikabefattning, det vill säga, det är inte det enda jag

håller på med. Jag nyttjar cirka 10–15 procent av min arbetstid till att vara folkrättsföreträdare. Som folkrättsföreträdare finns jag som ett bollplank till kollegorna när de till exempel planerar en övning eller ett moment där folkrätten spelar en roll, oavsett om det är huvudrollen eller birollen. Jag finns även tillhands för att stödja chefer och staber på lägre nivå, främst upp till kompani och bataljon. På högre stab, till exempel brigad eller division, finns det speciellt utbildade jurister som agerar Legal Advisers, också kallade LEGAD.

Jag håller också i direkta utbildningar i folkrätt och krigets lagar till soldater, befäl och civila inom organisationen. Utbildningen gäller i första hand hur man som enskild, eller i mindre förband, ska förhålla sig till den verksamhet som bedrivs eller ska bedrivas så att den följer de internationella konventioner som reglerar krigföringen.

På soldatnivå följer Försvarsmakten ett fastställt utbildningspaket, Krigets Lagar, som sammanfattas i de så kallade soldatreglerna. Dessa soldatregler är åtta till antalet och är i första hand till för att vägleda och styra enskilda i hur de ska agera i olika situationer där just folkrätten och krigets lagar har en direkt påverkan. Det gäller allt från vilka mål eller personer som får bekämpas, med vilka medel detta får göras till hur vi tar hand om krigsfångar eller skadade fiender.

- Soldatregel 1:** Bekämpa endast fiendens kombattanter och mål av militär betydelse.
- Soldatregel 2:** Vålla inte onödigt lidande eller större skada än som fordras för att lösa din uppgift.
- Soldatregel 3:** Bekämpa inte en fiende som försatts ur stridbart skick.
- Soldatregel 4:** Avväpna fångar och överlämna dem till din chef.
- Soldatregel 5:** Behandla sårade, sjuka och skeppsbrutna lika, oberoende av om de tillhör våra styrkor, fienden eller civilbefolkningen.
- Soldatregel 6:** Respektera och skydda civilbefolkningen. Undvik om möjligt att skada civil egendom. Plundring är förbjuden.
- Soldatregel 7:** Respektera personal och föremål som har särskilda folkrättsliga kännetecken, till exempel Röda Korset.
- Soldatregel 8:** Ingrip för att förebygga brott mot dessa regler.

Försvarsmaktens soldatregler är enkla och sammanfattande i sin mening vilket syftar till att varje enskild soldat lättare ska kunna förstå och följa de folkrättsliga principerna. Det i sin tur minskar risken för att en svensk soldat begår krigsbrott.

Exempel från mitt arbete som folkrättsföreträdare

Under många år har jag varit chef för regementets sjukvårdsskola och den militära sjukvården är ett område där krigets lagar stipulerar ett flertal regler. Militära sjukvårdare kategoriseras enligt Genèvekonventionerna som icke kombattanter, det vill säga ej stridande. De får vid ett medicinskt omhändertagande inte göra annan skillnad på patienter än av medicinsk hänsyn, vilket betyder att det inte får ha någon betydelse om det är en egen soldat, fiende eller civil. Många gånger ställs folkrätten på sin spets i just sådana fall, det är inte alltid lätt att omhänderta en

fiendesoldat före sina egna kamrater. Våra militära sjukvårdare är också beväpnade med handeldvapen men får enbart använda dessa vid självförsvar och för att skydda sina patienter.

Här kan jag som folkrättsföreträdare göra skillnad genom att till exempel lägga in en övning eller ett moment som innefattar att det på förbandsplats ska omhändertas en skadad fiendesoldat. Hur tänker sjukvårdarna i detta fall? Agerar de enligt krigets lagar? Det kan ju mycket väl vara så att det är just denna fiendesoldat som är ansvarig för att ha dödat en kamrat. Reglerna är tydliga men hur agerar och tänker sjukvårdarna i en sådan situa-

tion? Det blir ofta intressanta diskussioner i efterdyningarna av ett sådant moment.

En vanlig dag där jag har en mer utbildande roll kan innebära att jag ger en teoretisk kurs i grunderna i krigets lagar. Ett vanligt utbildningspass tar cirka en halv dag, lite beroende på engagemanget hos deltagarna. Stundtals kommer det frågeställningar som är kluriga att reda ut rent juridiskt eller där den moraliska aspekten behöver omhändertas, till exempel när det kommer till omhändertagande av skadade fiender som sedermera blir krigsfångar.

En annan dag kan jag vara med på ett övningsmoment där en fiendesoldat blir tillfångatagen. Min uppgift blir då främst att se till och följa upp att våra egna soldater gör ett korrekt omhändertagande i enlighet med vad krigets lagar anger, att den tillfångatagna soldaten behandlas med respekt och inte utsätts för förnedrande behandling eller på annat sätt kränks.

Viktigt att förstå är att en krigsfånge initialt inte ska ses som kriminell utan enbart en person som omhändertas för att begränsa fiendens möjligheter att påverka oss negativt. Vidare kan jag vid en sådan övning lägga in ett moment där till exempel en högre chef beordrar förhör under tortyr av en krigsfånge, främst för att se hur soldaterna resonerar och agerar för att undvika att så sker. I enlighet med våra soldatregler framgår det tydligt att om något sådant är på väg att ske så är det

soldatens skyldighet att förhindra detta och anmäla till närmsta chef. Återigen ett moraletiskt dilemma för den enskilde soldaten då det i övningsmomentet just kan vara närmsta chef som beordrar den folkrättsvidriga handlingen.

En utmanande och viktig roll

Sammanfattningsvis innebär rollen som folkrättsföreträdare på ett förband i Försvarmakten en rad utmaningar. Likaledes är rollen som folkrättsföreträdare oerhört stimulerande och man ställs ständigt inför allehanda knepiga frågor, formuleringar och bedömningar. Med ökade spänningar i omvärlden och krig som utspelas i närheten av svenskt territorium har krigets lagar och folkrätten fått en allt större inverkan och betydelse för oss alla.

Trots att krigets lagar i det stora hela oftast efterlevs i väpnade konflikter går det inte en dag utan att vi kan läsa om misstänkta brott mot folkrätten. I en osäker värld blir det därför alltmer aktuellt och viktigt att arbeta med krigets lagar och reglernas efterlevnad. Det bidrar till insikt om att det finns tydliga regelverk och det möjliggör ansvarsutkrävande när reglerna inte följs, oavsett om det är på individnivå eller statlig nivå.

Jag både ser och känner att jag, tillsammans med Försvarmaktens övriga folkrättsföreträdare, helt klart påverkar och på det sättet bidrar till att stärka respekten för krigets lagar hos våra soldater, officerare och civilanställda. Det gör skillnad.

Grundläggande principer inom den internationella humanitära rätten

Internationell humanitär rätt, eller krigets lagar, utgörs av en samling traktater och sedvanerätt. Tre grundläggande principer inom den humanitära rätten är distinktionsprincipen, proportionalitetsprincipen och försiktighetsprincipen.

Distinktion

Distinktionsprincipen innebär att krigförande parter alltid måste skilja mellan militära mål och civila personer och civila objekt. Anfall får endast riktas mot militära mål. Distinktionsprincipen förbjuder således urskillningslösa anfall, det vill säga användandet av stridsmedel eller metoder som inte kan riktas mot ett specifikt militärt mål.

Proportionalitet

Proportionalitetsprincipen innebär att den militära betydelsen av ett anfall måste stå i proportion till de risker som civilbefolkningen och civil egendom utsätts för. Det innebär ett förbud mot anfall som förväntas leda till civila förluster som är överdrivna i förhållande till den konkreta och direkta militära fördel som kan förväntas.

Försiktighet

Försiktighetsprincipen innebär att de stridande parterna måste iaktta alla rimliga försiktighetsåtgärder för att undvika skador på civila och civila objekt. Allt som är praktiskt möjligt ska göras för att ett anfall endast riktas mot militära mål. Stridsmedel och metoder ska väljas så att risken för civila förluster undviks eller minskas.

Foto: Christoph von Loggenburg/ICRC

Tankar kring rättsområdena humanitärrätt och människorätt

Olof Beckman,
universitetslektor i mänskliga rättigheter vid Lunds universitet

Den humanitära rättens målsättningar gör det ganska naturligt att reflektera kring förhållandet till människorätten. Diskursen kring humanitärrättens tillämpning låter sig idag nog inte heller föras ostört utan återkommande inspel från människorätten. Det uttalade och övergripande syftet är ju i båda fallen att göra tillvaron bättre, eller i vart fall

mindre hemsk, för människor, deras samhällen och den miljö de lever i. Det ligger alltså nära till hands att göra någon form av jämförelse mellan de två rättsområdena.

Att med en komparativ metod spegla ett rättsområde i ett annat är ett tankeväckande sätt att lära känna rättsområdets kontur och karaktär.

Särskilt om de jämförda rättsområdena i varierande utsträckning delar målsättning, tillämpningsområde, regelutformning och regeladressater. Här finns dock också skillnader, varav en del är uppenbara, till exempel frågan om *lex specialis*. Men det finns också mer sublima skillnader som kanske rent av är lite långsökta och därmed än mer tankeväckande. I den här texten ska några av de mer subtila skillnaderna mellan humanitärrätt och människorätt diskuteras. Intentionen är att förutsättningslöst inventera och initiera belysning av två angelägna frågor.

Den första är hur regelstrukturerna samverkar, eller skulle kunna samverka, i praktiken i det nationella genomförandet. Den andra är vad arbetet med att stärka respekten för den humanitära rätten eventuellt kan lära av arbetet som görs med att stärka respekten för de mänskliga rättigheterna. Fem olika beröringspunkter har valts ut för jämförelse men innan dessa presenteras behöver något sägas om den övergripande karaktärsskillnaden mellan dessa rättsområden.

Humanitärrätt och människorätt – övergripande skillnader

Båda områdena uppvisar prov på regler av olika form, både materiella och procedurella. Människorätten fokuserar dock i större utsträckning på påbudsregler som kan och ska läggas till grund för långsiktiga poli-

tiska reformer och samhällsbyggnad. Humanitärrätten fokuserar omvänt i större utsträckning på förbudsregler, alltså självpåtagna begränsningar vid pågående väpnad kamp med en agonistisk motståndare. Trots denna mer uppenbara skillnad finns det fler jämförelseteman som uppvisar både likheter och olikheter och som kan diskuteras vidare inom ramen för det nationella genomförandet av humanitärrättens regler och principer.

Frågan om distinktion

Distinktionsprincipen är särskilt intressant i relation till rättsområdet mänskliga rättigheter. Ur humanitärrättens många regler brukar ett antal principer för planering och beslutsfattande härledas. Vilka principer som härleds, hur de uttrycks och hur många de är varierar något mellan olika stater men alltid återkommande är distinktion, proportionalitet och försiktighet. Regler som uttrycker mänskliga rättigheter utgår med få undantag från idéer om likabehandling och icke-diskriminering. Icke-diskriminering är likaledes centralt i humanitärrättens regler och har allt oftare lyfts fram som en central planeringsprincip. Emedan likabehandling och icke-diskriminering inte är synonymer, finns här ett latent spänningsförhållande inom humanitärrätten. Det är relationen mellan distinktion och likabehandling, något som förstärks av människorättens förankring i universalism. Någon motsvarighet till distinktionsprincipen

återfinns inte inom människorätten och skulle innebära en betydande avvikelse från just människoskapet som grund för rättighetsanspråk.

Statusfrågan

Distinktionsprincipen gör också att inom humanitärrätten formaliseras och villkoras statstjänstemannarollen på ett specifikt och unikt sätt genom reglerna om kombattantstatus. Motsvarande regeluppsättning saknas helt inom människorätten. Det är ju alltså stater som i egenskap av suveräna aktörer gett upphov till de sedvanerättsliga förpliktelseerna på båda områden och därutöver genom förhandling och ratifikation gjort specifika åtaganden i traktater. Dessa folkrättsliga regler, oavsett om vi talar om humanitärrättsliga regler eller människorättsliga regler riktar sig primärt till anställda i statens eller det allmännas tjänst som antingen direkt eller genom transformation åläggs att både efterleva (respect) och säkerställa (protect) de rättsliga förpliktelseerna.

De formella villkoren för kombattantstatus är dock bara en pragmatisk lösning då statusen är bärande för den distinktionsprincip som syftar till att möjliggöra skydd av icke-kombattanter genom att så långt möjligt skyddas från inte bara vapenverkan, utan även krigföringens konsekvenser i övrigt. Inom människorätten är situationen väsentligt annorlunda med en tendens till gradvis ökande betoning av själv-identifikationsprincipen. Alltså att den

enskilde har långtgående autonomi och möjlighet att bestämma över sin tillhörighet, inklusive att motsätta sig andras kategorisering. Idén passar väl in i människorätten och begränsas inte så mycket juridiskt som av vad som är politiskt gångbart. En sådan ordning inom humanitärrätten skulle förvärva kombattantbegreppets redan kända svängdörrsproblem och göra distinktionsprincipen svag intill meningslös.

Aktörer med skyldigheter

Inom människorätten har istället en mångfald av icke-statliga aktörer en självklar och gradvis växande roll avseende människorättens implementering och monitorering. Så omfattande faktiskt att det kan skönjas tendenser till att staterna som primära bärare av de korresponderande skyldigheterna börjat undandra sig ansvar med hänvisning till hur väl civilsamhället upprätthåller vitala funktioner. Humanitärrätten är omvänt betydligt mer statsfokuserad med en betoning på statligt ansvar och kontroll, även om rödakors- och rödahalvmånerörelsens unika ställning är ett tydligt och betydelsefullt undantag.

Inom humanitärrätten är icke-statliga aktörers roll och deltagande på inget sätt givet och är uttryckligen ett problem i vissa avseenden. Skillnaden har återigen sitt ursprung i distinktionsprincipen som ju utmynnar i två olika uppsättningar regler för skydd. En för civila och icke-kombattanter och en för kombattanter och civila som

väljer att direkt delta utan att uppfylla kriterierna för just kombattantstatus. Icke-statliga aktörer kan ju, men bara i begränsad omfattning, erhålla skydd som kombattant eller på annat vis genom till exempel Genèvekonventionernas gemensamma artiklar. Den svåra frågan om direkt deltagande i fientligheterna i relation till skydd av civila mänskliga rättigheter skulle alltså inte uppstå inom humanitärretten om det inte fanns två distinkta och kompletterande idéer om hur skydd ska tillhandahållas.

Derogationsfrågan

En säregen funktion inom människorätten är möjligheten till derogation. Det handlar alltså om en möjlighet att anmäla till övriga fördragsslutande parter att det uppkommit omständigheter som utgör ett konkret hot mot statens existens. Innebörden blir att staten tillfälligt suspenderar sina åtaganden mot övriga avtalsparter och därmed också de förpliktelser man har gentemot de människor som man har ansvar för. Situationerna för handen är det som ofta hänförs till begreppet *force majeure*, alltså naturkatastrof, upplopp, inbördeskrig och krig. Derogation är inte alls möjligt inom humanitärretten eftersom situationen vid dess tillämpning normalt präglas av just de omständigheter som föreligger vid *force majeure*.

Derogationsrätten berättar dessutom en del för oss om hur det finns en outtalad hierarki bland de män-

niskorättsliga reglerna och det är främst reglerna om derogationsförbud som är avslöjande. Samtliga regler med derogationsförbud (med ett undantag), alltså regler som måste vara fortsatt tillämpliga under förhållanden när humanitärretten också blir tillämplig, kan formuleras som immuniteter (frihet) mot ingripande av statliga aktörer. Undantaget är erkännande som rättssubjekt som skyddar individens rättshandlingsförmåga och access till rättsliga förfaranden. Någon sådan underliggande och samtidigt formaliserad hierarki återfinns inte inom humanitärretten.

Frågan om reservationer

En påtaglig skillnad mellan rättsområdena är slutligen frågan om reservationer. Reservationer möjliggör en juridiskt anpassad anslutning till en normgivande traktat, givet att den accepteras av övriga parter. Inom människorätten har detta tolererats ända sedan den första reservationen gjordes avseende folkmordskonventionens procedurregler men har efter hand blivit ett betydande politiskt problem. Därtill avger stater även olika former av tolkningsdeklarationer, så kallade ”understandings” respektive ”declarations”, som är helt politiska.

På humanitärrettens område är det likaledes möjligt att reservera sig men frågan har inte alls fått samma centrala betydelse och urholkande effekt. Det finns naturligtvis flera möjliga förklaringar till det men en faktor som

kan vara värd att lyfta fram är den mer omedelbara politiska reciprocitet som potentiellt råder inom humanitärretten. Humanitärretten verkar inte bara humaniserande mot den enskilde, oavsett status, den sätter också tydligare regler för suveränens agerande mot andra suveräner än vad människorätten gör. Vad som kännetecknar humanitärretten till skillnad från människorätten är en närmast direktverkande reciprocitet. Denna reciprocitet har också en del gemensamt med de mer politiska ”understandings” och ”declarations” inom människorätten.

Försiktighet med långtgående slutsatser

Det finns självklart möjlighet att dra en hel del spännande slutsatser av sådana här jämförelser. Det finns dock goda skäl att vara försiktig med hur långtgående slutsatser som bör dras utan omfattande empirisk undersökning av både praxis och rättsuppfattning på båda områden. När vi observerar rättsområden som varit del av den internationella ordningen under mer än en generation och som har betydande tillämpningsområden finns det anledning att kanske mer söka efter de långsiktiga tendenserna snarare än aktuella förändringar. Det bör också understrykas att all förändring inte är utveckling och än mindre med säkerhet bestående. Vi kan också notera att rättsområdet internationell straffrätt överlappar både människorätt och humanitärrett. Den internationella straffrätten har i tiden juridiskt utvecklats

ytterligare något senare och har också uppvisat betydande förändringar, för att inte säga utveckling. Den förändringen kan vara väl så drivande som interaktionen mellan just människorätt och humanitärrett.

Regelstrukturernas samverkan i det nationella genomförandet

Hur väl kan vi då tänka oss att dessa regelstrukturer samverkar i praktiken i det nationella genomförandet?

Kanske inte så mycket som man skulle tro eller önska. Med det sagt är det naturligtvis helt rimligt att simultant främja båda dessa rättsområdes idéer och målsättningar. I termer av önskat slutläge finns ju ingen väsentlig skillnad. Om vi i stället lägger vårt fokus på de premisser och funktioner som råder finns det all anledning att vara fortsatt tydlig med de skillnader som finns.

Områdena är i sin grundläggande juridiska funktion faktiskt väsensskilda. En hybridiserad kompromiss med ett samlat rättsområde hade med viss sannolikhet blivit en produkt som varken betonat människoskapets singularitet eller den pragmatiska skyddets dikotomi när storskaligt våld utbryter och behovet av återhållande och humaniserande regler blir om möjligt ännu mer angeläget.

Slutligen, vad kan vi tänka oss att arbetet med att stärka respekten för den humanitära rätten eventuellt kan lära av arbetet som görs med att stärka respekten för de mänskliga rättigheterna?

Människorätten har till att börja med lärdomar att hämta främst i vådan av att skapa kategorier för diversifierat skydd. Varje kategori föder ett behov av att hänföra var skyddsvärd individ till rätt kategori för det mest ändamålsenliga skyddet. Självidentifikation är också en lösning som är mycket svår att tillämpa i den kontext där humanitarrätten tillämpas.

Humanitarrätten har kanske främst lärdomar att dra avseende pragmatikens gränser. Distinktionerna som pragmatiskt måste göras för att upprätthålla humanitarrättens grundläggande indelning i kombattanter och andra blir i praktiken en åtskillnad som inte med självklarhet låter sig förenas med människorättens anspråk på universalitet i anspråkets grund. Distinktion är i termer av likabehandling och icke-diskriminering en utmaning som inte ska underskattas även om just icke-diskriminering är en planeringsprincip som betonas alltmer inom humanitarrätten.

Distinktionsprincipen

Stridande måste alltid skilja mellan militära mål och civila och civila objekt. Urskillningslösa anfall är förbjudna.

Proportionalitetsprincipen

Den militära betydelsen av ett anfall måste stå i proportion till de risker civila och civil egendom utsätts för.

Försiktighetsprincipen

Stridande måste iaktta alla rimliga försiktighetsåtgärder för att undvika skador på civila eller civila objekt.

Principen om icke-diskriminering

Krigets lagar ska tillämpas utan att någon utsätts för sämre behandling på grund av ras, hudfärg, religion eller tro, kön, börd, förmögenhet eller liknande omständighet.

IHL och IHRL

Både den humanitära rätten och de mänskliga rättigheterna syftar till att skydda människors liv och värdighet. Men medan den humanitära rätten har utvecklats i en strävan efter att mildra effekterna av väpnade konflikter, har de mänskliga rättigheterna utvecklats med syftet att reglera en stats fredstida förhållanden och förpliktelser mot sina egna medborgare.

Kombattantstatus

En kombattant är en medlem av en stats väpnade styrkor. Kombattanter är berättigade att direkt delta i fientligheterna. Om en kombattant tillfångatas av motpartens väpnade styrkor ska denne erhålla krigsfångestatus. Militär sjukvårdspersonal och militärpräster har inte kombattantstatus även om de är medlemmar av en stats väpnade styrkor.

Civilstatus

Alla som inte är kombattanter är civila. Civila får aldrig anfallas.

Lex specialis (Speciallag)

En juridisk princip som innebär att en specifik lag (specialis) har företräde framför en mer generell lag (generalis) när det finns en konflikt mellan de två.

Lästips

Vill du lära dig mer om internationell humanitär rätt?
Här följer en lista på publikationer att läsa om du vill fördjupa dig
i aktuella humanitärrättsliga frågor

Publikationer av Svenska Röda Korset

Svenska Röda Korsets årsbok i internationell humanitär rätt 2022
<https://www.rodakorset.se/siteassets/dokument/om-oss/fakta-och-standpunkter/rapporter/arsbok-i-internationell-humanitar-ratt/svenska-rodakorsets-arsbok-i-internationell-humanitar-ratt-2022.pdf>.

Värn i allvarstider

https://www.rodakorset.se/siteassets/dokument/om-oss/fakta-och-standpunkter/rapporter/srk_varn_i_allvarstider_2024.pdf

International Humanitarian Law and a Gender Perspective in the Planning and Conduct of Military Operations

<https://www.icrc.org/en/publication/4741-international-humanitarian-law-and-gender-perspective-planning-and-conduct-military>

Publikationer av Internationella rödakorskommittén (ICRC)

ICRC, *War in Cities: Preventing and Addressing the Humanitarian Consequences for Civilians*

<https://library.icrc.org/library/docs/DOC/icrc-4701-002.pdf>.

ICRC, *Annual Report 2022 vol. 1 & 2*

<https://library.icrc.org/library/docs/DOC/icrc-annual-report-2022-1.pdf>;

<https://library.icrc.org/library/docs/DOC/icrc-annual-report-2022-2.pdf>.

ICRC, *Protecting Civilians Against Digital Threats During Armed Conflict: Recommendations to States, Belligerents, Tech Companies, and Humanitarian Organizations*

<https://library.icrc.org/library/docs/DOC/icrc-4735-002.pdf>.

Exempel på publikationer från svenska universitet och forskare

Arvidsson, M. & Sjöstedt, B. (2023). ORDERING HUMAN–OTHER RELATIONSHIPS: International Humanitarian Law and Ecologies of Armed Conflicts in the Anthropocene. I *The Routledge Handbook of International Law and Anthropocentrism*. Taylor & Francis, s. 122–142.

Gunneflo, M. & Noll, G. (2023). Technologies of Decision Support and Proportionality in International Humanitarian Law. I *Nordic Journal of International Law*, vol. 92, s. 93–118.

Klamberg, M. (2023). Regulatory Choices at the Advent of Gig Warfare. I *Journal of International Humanitarian Legal Studies* 15, 1, s. 115–141.

Allmänt om internationell humanitär rätt

von Heinegg, W.H. (2023). Prisoner of War Status in the Context of Naval Warfare: On the Status of Masters and Crews of Neutral Merchant Vessels. I *Michael N. Schmitt och Christopher J. Koschnitzky, eds. (2023). Prisoners of War in Contemporary Conflict*. New York: Oxford Academic.

Nassif Palma, N. (2023). Is Rio de Janeiro preparing for war? Combating organized crime versus non-international armed conflict. I *International Review of the Red Cross*, 105(923), s. 795–827.

ENGAGERA DIG

Vill du delta i arbetet med att sprida kunskap om humanitär rätt och andra viktiga frågor som Svenska Röda Korset arbetar med? Bli frivillig folkrättsinformatör hos Svenska Röda Korset! Vi har folkrättsgrupper runt om i landet. Kontakta Svenska Röda Korsets folkrättsrådgivare på folkkratt@redcross.se. Vill du engagera dig i Svenska Röda Korset på andra sätt, kanske som frivillig, månadsgivare eller genom att ge en gåva?

Engagera dig - bli volontär

<https://www.rodakorset.se/bli-volontar/>

Stöd oss

<https://www.rodakorset.se/skank-pengar/>

Krigets lagar - lär dig mer

<https://www.rodakorset.se/var-varld/krigets-lagar/>

Svenska Röda Korsets årsbok i internationell humanitär rätt sammanställer svensk praxis inom den humanitära rätten och några av de humanitärrättsliga händelserna under 2023. Årsboken syftar till att öka kunskapen om den humanitära rätten och belysa dess relevans i dagens samhälle.

Årets upplaga syftar till att belysa hur olika aktörer arbetar för att stärka respekten för den humanitära rätten i Sverige. Kopplat till syftet berör upplagan utvecklingen av arbetet med krigsbrottsutredningar i Sverige sedan den första fällande domen på området meddelades. Därefter följer en artikel om rollen som folkrättsföreträdare i Försvarsmakten och hur myndigheten inkluderar den humanitära rätten i sin övningsverksamhet. Slutligen behandlas förhållandet mellan den humanitära rätten och de mänskliga rättigheterna, hur regelverken samverkar och vad man i genomförandet av det ena eventuellt kan lära i genomförandet av det andra.

ISSN 2003-1076

9 772003 107000

Svenska Röda Korset

Lindhagensgatan 126, Box 301 82, 104 25 Stockholm
Telefon 08-452 46 00 | E-post: info@redcross.se
Besök vår hemsida www.rodakorset.se

